

recipit quantitatem absolutam secundum quantitatem beneficij, sed secundum quantitatem contemptus, vel offensæ, ut dictum est¹. Et ideo ratio non sequitur.

Ad secundum dicendum, quod etiam servus manumissus non reducitur in pristinam servitudinem pro qualicunque ingratitudine, sed pro aliqua gravi.

Ad tertium dicendum, quod illi, cui peccata dimissa replicantur propter subsequentem ingratitudinem, redit universum debitum, in quantum quantitas peccatorum precedentium proportionaliter invenitur in ingratitudine subsequenti, non autem absolute, ut supra dictum est².

COMMENTARIUS.

Resolutio D. Thom. et ratio articuli clarissima est. Ait enim posse quidem accidere, non tamen esse necessarium, ut reatus subsequentis peccati sit adæquatus reatu omnium praecedentium peccatorum remissorum, quia in sua specie et intensione potest esse minus grave quolibet illorum; circumstantia autem ingratitudinis non semper aggravat ad aequalitatem beneficij. Nam licet, ceteris paribus, quo maius est beneficium, eo major sit ingratitudo, tamen ubi cetera non sunt paria, et respectu ejusdem beneficij, et respectu minoris, potest esse major ingratitudo ex majori contemptu, vel majore offensione, etc. Sic ergo, quamvis ille, cui plura, et majora peccata remissa sunt, ex eo capite gravius peccet iterum offendendo benefactorem, quam cui minora, vel pauciora fuerant peccata remissa, non tamen necesse est ut tantum in ea ingratitudine peccet, quantum prius offendebat in peccatis dimissis, quia poterant esse in illis peccatis aliae circumstantiae, vel rationes maiorem gravitatem conferentes, ut per se notum est. D. Thomas autem optime considerat, peccata dimissa comparari suo modo tanquam objectum ad ingratitudinem, quæ admiscetur in subsequenti peccato, et ideo non esse comparanda secundum æqualitatem, sed secundum proportionem tantum; quod etiam Cajetanus advertit. Et de illo principio latius seripsimus in primo tomo hujus tertiae partis, disp. 4, agentes de infinitate meritorum Christi. In solutionibus argumentorum solum occurrebat explicanda parabola Matth.

¹ In corp. art.
² In corp. art.

18, sed hoc commodius præstabimus in disputatione sequenti.

ARTICULUS IV.

Utrum ingratitudo, ratione cuius sequens peccatum facit redire peccata prius dimissa, sit speciale peccatum¹.

1. Ad quartum sic proceditur. Videtur, quod ingratitudo, ratione cuius sequens peccatum facit redire peccata prius dimissa, sit speciale peccatum. Retributio enim gratiarum pertinet ad contrapassum, quod requiritur in justitia, ut patet per Philosop., 5 Ethic.². Sed justitia est specialis virtus. Ergo ingratitudo est speciale peccatum.

2. Præterea, Tullius in 2 Rhet.³ ponit, quod gratia est specialis virtus. Sed ingratitudo opponitur gratiæ. Ergo ingratitudo est speciale peccatum.

3. Præterea, specialis effectus a speciali causa procedit. Sed ingratitudo habet speciale effectum, scilicet, quod facit aliqualiter redire peccata prius dimissa. Ergo ingratitudo est speciale peccatum.

Sed contra, illud, quod consequitur omnia peccata, non est speciale peccatum. Sed per quodcumque peccatum mortale aliquis efficitur Deo ingratus, ut ex præmissis patet⁴. Ergo ingratitudo non est speciale peccatum.

Respondeo dicendum, quod ingratitudo peccantis quandoque est speciale peccatum, quandoque autem non, sed est circumstantia generaliter consequens omne peccatum mortale, quod contra Deum committitur. Peccatum enim speciem recipit ex intentione peccantis, unde, ut Philos. dicit 5 Ethic.⁵, ille qui machatur, ut suretur, magis est fur quam machus. Si igitur aliquis peccator in contemptum Dei et suscepti beneficii aliquod peccatum committat, illud peccatum trahitur ad speciem ingratitudinis. Et hoc modo ingratitudo peccantis est speciale peccatum. Si vero aliquis intendens aliquod peccatum committere (puta homicidium, aut adulterium) non retrahatur ad hoc propter hoc quod pertinet ad Dei contemptum, ingratitudo non erit speciale peccatum, sed

¹ 2. 2, q. 107, art. 2, ad 1, et 4, d. 22, q. 1, art. 3, quæst. 3.

² C. 5, non remote a princ., tom. 5.

³ De Inventione, fol. 4 ante fin. libri.

⁴ Art. 1 huj. quæst.

⁵ C. 2, non remote a princ., tom. 5.

DISPUTAT. XIII. SECT. I.

retrahetur ad speciem alterius peccati, sicut circumstantia quædam. Ut autem Augustinus dicit in lib. de Natura et gratia¹, non omne peccatum est ex contemptu, et tamen in omni peccato Deus contemnitur in suis preceptis. Unde manifestum est, quod ingratitudo peccantis quandoque est speciale peccatum, sed non semper. Et per hoc patet responsio ad objecta. Nam primæ rationes concludunt, quod ingratitudo secundum se sit quædam species peccati. Ultima autem ratio concludit, quod ingratitudo, secundum quod invenitur in omni peccato, non sit speciale peccatum.

COMMENTARIUS.

Respondet D. Thom. ingratitudinem non esse speciale peccatum, neque addere malitiam specie distinctam a malitia peccati cui adjungitur, nisi sit directe intenta a peccatore volente Deum offendere in contemptum ejus. Cujus assertionis nullam aliam probationem adducit, nisi quia peccatum recipit speciem ex intentione peccantis. Quod principium nude sumptum non videtur rem concludere, quia quead malitiam sæpe sumit actus aliquam speciem præter intentionem peccantis, quamvis non præter obligationem, et voluntatem, saltem indirectam. Et ideo cum hoc principio conjungenda est alia propositio, quam D. Thom. tacite præmittit, scilicet, ingratitudinem hanc esse circumstantiam generalem consequentem omne peccatum mortale; nam hujusmodi circumstantiae, nisi sint specialiter intentæ, non dant speciem, ut postea dicemus.

DISPUTATIO XIII.

DE PERFECTIONE EFFECTUS POENITENTIAE, EO QUOD IRREVOCABILIS SIT ET ABSOLUTA PECCATORUM REMISSIO.

In hæc quæst. 88 non explicavit D. Thom. novum poenitentia effectum, sed perpetuitatem potius et immutabilitatem remissionis peccatorum, quam per hoc declaravit, quod illa peccata proprie et per se redire amplius non possunt; nam sub illis verbis disputant hanc questionem cæteri Theologi cum Magistro in 4, d. 22, et juris interpretes cum Gratiano, d. 4, de Pœnit., et Expositores Evangelii, Matt. 18. Quia vero D. Thomas distinxit debitum simpliciter, et secundum quid, quæ

¹ C. 29, tom. 7.

in commentario explicata reliquimus, de illis signatim et suo ordine dicemus. Et quia in peccato sunt duo formaliter vel ratione distincta, scilicet, culpa seu macula propria, et reatus pœnæ, de quibus esse potest diversa ratio, vel de facto, vel secundum potentiam Dei absolutam, ideo hæc etiam in disputacione separabimus.

SECTIO I.

Utrum peccata remissa per pœnitentiam, in se ac formaliter redeant quoad culpam, propter subsequens peccatum mortale.

1. Error hereticorum.—Conclus. de fide.—Concil. Trid.—Omitto errorem hereticorum, qui dixerunt hæc peccata redire vel in reprobis, vel etiam in aliis, quia non fuerunt vere et in re ablata, sed tecta (ut ipsi aiunt) seu rasa, non raditus evulsa; nam juxta hunc errorem revera peccata non redeunt, sed permanent, licet ad tempus Deus ea dissimulet, vel non imputet. Nos autem supponimus id, quod de fide est, peccata vere et absolute tolli ac destrui, cum remittuntur; hoc enim probant omnia, quæ de prædicto effectu hactenus diximus. Idemque definit Concil. Trident., sess. 5, 6, ac 14, et in materia etiam de charitate et gratia illi errores latius impugnantur.

2. Quorundam sententia.—Fundamentum ex Scriptura.—Stante igitur hac fidei veritate, aliqui Catholici dixerunt, peccata remissa iterum redire per subsequens peccatum mortale. Ita tenuit Hugo Victorinus, lib. 2 de Sacram., p. 14, c. 9, et Gratian., d. 4, de Pœn., in princ. Magister autem, dict. d. 22, cap. ult., non audet judicium ferre contra hanc sententiam. Medina etiam, Cod. de Pœnit., tract. 1, q. 8, conatur solvere argumenta contra illam. Fundamentum sumitur ex illa parabola Matth. 18, illis verbis: Omne debitum remisi tibi, quia rogasti me; et tamen postea subditur: Non exeat inde, donec solvet universum debitum; scilicet, propter peccatum non miserendi sui debitoris. Ex quo loco ait August., lib. 4 de Baptismo parvolorum, c. 12 e 13, evidenter colligi, peccata remissa aliquando redire; et lib. 3 de Baptismo, c. 13, et serm. 15 de Verb. Domini, c. 6, eundem locum exponens ait: Si non dimiseris, reverbabo te; et quidquid tibi dimiseram, replicabo. Et multa similia ex Ambros., Gregorio et aliis congerunt Gratianus supra, et Abulensis, Mat.

18, q. 140 et seqq. Et videri etiam possunt Patres circa eumdem locum.

3. *Ratione suadetur.* — Ratio autem esse potest, quia non repugnat peccatum remissum redire, ut Scotus, et Gabriel et alii factentur, dict. d. 22. Nam potuit veluti sub ea conditione remitti; peccatum autem subsequens dignum est hujusmodi poena, vel effectu; ergo verisimile est ita esse rem hanc statutam ex lege Dei. Confirmatur primo, quia in remissione peccati duo fiunt propter poenitentiam; datur enim gratia, et remittitur peccatum; sed gratia sub ea conditione datur, ut tollenda sit propter subsequens peccatum mortale; ergo et e contrario ita peccatum tollitur, ut propter eamdem causam relictum sit. Confirmatur secundo, quia merita, per peccatum mortificata, redeunt per subsequentem poenitentiam; ergo et e converso demerita, per poenitentiam ablata, redeunt per subsequentem culpam, quia peccatum ex se non est minus efficax ad malum inferendum et revogandum, quam poenitentia ad bonum.

Culpas remissas nunquam formaliter redire, vera sententia.

4. Nihilominus dicendum est, culpas remissas, formaliter et in se nunquam redire, quantumvis nova peccata multiplicentur. Haec est sententia D. Thom., quam omnes Scholastici secuti sunt, d. 22; Albert., art. 5; Bonav., art. 1, q. 1 et 2; Richard., art. 1, q. 2 et 3; Scot., Gabriel, et alii; Altisiodor., lib. 4 Summæ, tract. 6, c. 6, q. 1; Medina sup., q. 9; Petr. Soto, lect. 7 de Pœnit.; Soto, d. 16; et videtur res certa. Eamque docuit expresse Gelas. Papa, quem Gratian. refert, c. ult., de Pœnit., d. 4, ubi sic inquit: *Divina clementia peccata semel remissa in ultimum iterum redire non patitur.* Ubi formaliter quidem loquitur de pena; tamen a posteriori et a fortiori idem concludit de culpa; nam si culpa redire, Deus illam impunitam non reliqueret. Et hoc modo confirmant hanc veritatem alia, quæ ex Patribus Gratian. supra congerit, et in seq. sect. attingemus. Imo eodem modo probari potest ex illis verbis Ezech. 18: *Omnium iniquitatum ejus non recordabor amplius,* scilicet post condignam poenitentiam. Fateor tamen, hoc testimonium præcise sumptum non convincere; posset animali quis exponere illam promissionem sub conditione, si perseveraverit in justitia. Nam ibidem de justo dicitur, si ceciderit a justitia sua, omnium ope-

rum eius non esse futuram memoriam; quod tamen sub conditione simili intelligendum est, scilicet, si ita ceciderit, ut non resurgat, ut latius disputatione sequenti dicemus. Sed licet ex forma verborum testimonium non convincat, tamen juxta materiam subjectam non potest illo modo intelligi, quia illa verba: *Non recordabuntur amplius,* significant ita remitti talia peccata per poenitentiam, ut jam moraliter non maneat, neque in ipso homine, neque, ut ita dicam, in acceptatione, seu potius indignatione Dei; unde fit, ut nullo modo redire possint.

5. *Ratione probatur.* — *Objectio.* — *Solvitur.* — Quod ratione ita ostenditur, quia malum culpæ non potest a solo Deo fieri; ergo neque potest a solo Deo reproduciri; nam reproduci est de novo iterum fieri; sed quando homo iterum peccat post remissa, ipse homo non facit, neque committit priora peccata, sed aliud novum ab eis distinctum; ergo priora non redeunt per actionem ipsius hominis; deberent ergo redire per actionem solius Dei. Dicit aliquis, per se quidem non fieri, neque a Deo neque ab homine, sed quasi resultare et consequi ex nova actione peccaminosa hominis. Sicut quando infans concipitur, incipit in eo esse peccatum originale, non per propriam actionem Dei, neque per se per actionem hominis, sed ut resultans ex tali generatione. Sed hoc intelligi non potest, quia peccatum subsequens ex se et via sua non afferit secum præcedentia peccata, ut per se notum est; neque etiam in virtute præcedentium peccatorum, quatenus commissa fuerunt, quia jam illa prorsus ablata et deleta fuerunt, et peccatum subsequens nullo modo illa continet, neque est veluti virtus ab eis relicta ad ea reproducenda; non ergo hoc facere potest, vel physice, vel moraliter. Neque etiam per accidens. seu removendo prohibens, quia oportet illa peccata adhuc durare moraliter, aut de novo fieri per aliquam voluntatem, quæ non potest esse divina, cum Deus non sit causa peccati; neque etiam humana, quia non iterum illa committit. Et ideo non est simile de peccato originali, nam illud non dicit respectum ad actum voluntatis ejus, qui illud contrahit, sed ad peccatum Adæ, quod nunquam fuit plene et efficaciter ablatum, ut fuit peccatum totius naturæ, sed tantum ut fuit peccatum personaæ.

6. *Paulus.* — Solet etiam hoc confirmari ex illo ad Rom. 11: *Sine poenitentia sunt dona*

Dei; hoc enim testimonio utitur D. Thom. hic, art. 1 in arg. *Sed contra,* et omnes Scholastici; et est efficax, suppositis, quæ diximus in commentario illius articuli, quod remissio hæc absolute concessa, talis effectus est, ut jam non pendeat ex humana voluntate, sed ex solo decreto Dei, quod mutari non potest; nam in hoc sensu dicuntur dona Dei esse sine poenitentia. Quin potius non solum ratione immutabilitatis, sed etiam ratione talis materiae seu effectus repugnat in hoc mutari divinum decretum. Ut inter homines, si creditor absolute dimisit debitum alteri, licet postea eum possit remissionis factæ poenitere, et velit remissionem retractare, non tamen poterit id efficaciter consequi, vel alium iterum debitorem constituere, quia non est talis ille effectus, ut sola ejus voluntate fieri possit. Sic ergo, præter immutabilitatem Dei, licet per impossible in aliis rebus posset Deus mutare suum decretum absolutum, in hoc non posset, quia talis est ille effectus, scilicet, destructio peccati, ut oppositum ejus, scilicet, esse in peccato, non possit fieri per solam Dei voluntatem. Hæc vero omnia procedunt supposita absoluta remissione peccati, prout nunc fit. Dubitari tamen posset, an de potentia absoluta posset peccatum aliter remitti sub tali modo et conditione, ut per subsequens peccatum redire quoad eamdem culpam. Et de hoc dicemus statim.

Parabolæ Matthæi 18 fit satis.

7. *Regula Chrysostomi de parabolis interpretandis.* — Ad parabolam Matth. 18 respondere uno verbo possumus, ibi non esse sermonem de redditu culparum, de quibus loquimur, sed poenarum, de quibus nunc non agimus. Sed ne oporteat iterum ad illam parabolam redire, servanda imprimis est regula Chrysost., hom. 48 et 65 in Matt., in parabolis præcipue attendendum esse finem a Christo Domino in unaquaque intentum: singula autem verba, vel non esse semper accommodanda tanquam pertinientia ad finem parabolæ, vel non semper afferri, ut absolute probetur factum, quod in parabola proponitur, sed solum ut per quamdam analogiam declaretur quod intenditur. Exemplum inter alia est de villico iniquitatis, Luc. 16, ubi dicitur laudasse Dominum villicum iniquitatis, quod prudenter fecisset; cuius non est sensus, quod laudaverit factum, sed artificium et solertia, quam Christus proposuit, non ut illam imitemur in tali materia, sed in altiori et honestiori. Sic ergo in predicta parabola admittere possumus regem illum exegisse a servo omne debitum, quod ante dimiserat, propter crudelitatem in conservum, non tamen propterea indicat se approbare factum, sed indignationem contra fraternalum odium. Neque etiam significat Deum exigere a nobis debita remissa, propter simile peccatum, quia non oportet quoad omnia accommodare parabolam; sed solum quoad hoc, ut intelligamus Deum maxime habere odio hujusmodi peccatum, et ratione illius provocari, ut amplius hominis non misereatur, sed ab illo rigorose exigat omne debitum, quod in illo invenerit, sive illud contractum sit per ipsummet peccatum non miserendi proximi, sive propter ingratitudinem cum illo conjunctam, sive propter subsequentia peccata, que interdum plura multiplicantur, denegante Deo suam misericordiam et speciale auxilium propter illam ingratitudinem in Deum et crudelitatem in proximum. Et juxta hunc sensum conclusio et quasi argumentum a fortiori parabolæ erit: Si rex ille exigit a servo suo priora debita, jam non vere debita, sed remissa, multo magis Pater meus exigit a vobis vera debita, si non remiseritis fratribus vestris.

8. Atque hæc expositiæ videtur mihi satis facilis et accommodata, quamvis non communis, nec simpliciter necessaria. Quia etiam in parabola non dicitur, regem illum exegisse a servo illud idem debitum, quod remiserat, sed absolute: *Et iratus Dominus ejus, tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet universum debitum;* quod potest intelligi de debito denuo contracto per novam ingratitudinem et immisericordiam circa conservum suum, quæ etiam in quamdam injuriam ipsius regis redundabat. Maxime autem loquitur Scriptura et Christus Dominus de hoc debito tanquam de eodem, quia respectu Dei secundum substantiam idem debitum æternæ poenæ contrahitur, et gehennæ ignis, et maxime privationis beatitudinis, et amicitiae divinæ, et quod culpam incurrit eadem aversio a Deo. Et quamvis hoc veram sit de quocunque peccato mortali post remissionem aliorum commisso, tamen specialiter hoc declaravit Christus Dominus de peccato immisericordiæ, tum, ut ostenderet illud esse peccatum mortale, quod fortasse non facile homines credent; tum etiam ut exaggeraret quantum illud abhorreat. Sicut Matth. 25 in finali sententia solum proponuntur peccata contra misericordiam, propter easdem causas, quamvis

non minus sint punienda alia peccata. Addunt denique D. Thom. hic, et omnes Scholastici, peccata prius remissa quodammodo puniri in superveniente peccato, propter circumstan-tiam ingratitudinis, ex qua gravius redditur ratione præcedentis remissionis. Nam licet hoc etiam commune sit omnibus peccatis commissis post remissionem aliorum, maxime tamen id accommodatur peccato immisericordiæ proximi, propter causas dictas, et quia speciale formam ingratitudinis continet, ut D. Thom. art. 3 declarat.

9. *Patres explicantur.* — Ad Patres eadem accommodanda est responsio. Nam Augustinus, qui obscurius loqui videtur, evidenter loquitur de reditu peccatorum quoad carentiam gratiæ, et reatum æternæ damnationis; unde interdum ait redire dissimilia peccata, scilicet schisma, hæresim, et cætera; interdum similia, quæ vocat eadem, non quia eadem numero iterum imputentur, sed quia similia committuntur, vel virtute per ingratitudinem, vel formaliter, permittente Deo, et quasi deserente, ut supra dicebamus. Hoc enim modo saepe replicantur peccata priora, dum Deus negat superabundans auxilium ad cavenda illa. Quod tamen non est ita intelligendum, ut Deus semper neget hæc auxilia propter hujusmodi peccata, neque etiam quod deneget misericordiam et remissionem illius peccati, si post illud homo iterum convertatur; sed quod speciali ratione peccatum illud mereatur denegationem divinæ misericordiæ, vel auxili; ideoque saepe contingat hominem propter hanc causam damnari, et a Deo relinqui. Sie etiam intelligendum est, quod Chrysostomus ait, hom. 62 in Matth., *charismata irrevocabilia propter hanc malignitatem revocari*; et quod ait Hilarius, can. 18, *per hoc vitium munificentiam Domini amitti*; non enim hæc dicuntur, eo quod priora debita, formaliter loquendo, imputentur, sed quia homo incidit in similia, et in speciale odium Dei, ut declaratum est.

10. *Ratio in contrarium enodatur.* — *Objec-tio solvitur.* — Ad rationem respondetur primo, etiamsi ille reditus peccatorum esset possibilis de potentia absoluta, non tamen de lege, nec esse consentaneum divinae liberalitati. Secundo dicitur, supposito modo remissionis peccati, quem Deus nunc servat, omnino repugnare, ut illa peccata redeant quoad culpam, ut probat ratio, qua confirmavi conclusionem. Aiunt vero Scot., Gabriel, Almain, et alii, potuisse Deum remittere peccatum

alio modo, scilicet, non absolute, sed conditionate, scilicet: *Nisi iterum peccaveris*; et tunc, posita contraria conditione, peccata illa fuisse reditura. Sed hi auctores solum loquuntur de reatu poenæ æternæ; de quo certe id probabile est, ut ex sequenti sectione magis constabit. Ipsi tamen non distinguunt culpam habitualem ab hoc reatu, et ideo tunc consequenter aiunt culpam redire.

11. *Distinguendo autem culpam a reatu,* ut vere distinguenda est, non potest satis intelligi ille modus remissionis culpæ, si vere in praesenti ita tollitur culpa, ut homo simpli-citer maneat justus, et moraliter rectus; ne-cessere est enim, ut talis culpa, quæ jam physice transierat, moraliter etiam destruatur; et ideo arbitror fieri non posse, ut talis culpa in ratione culpæ redeat; quod magis patebit ex sectione sequenti. Dicet aliquis, saltem posse redire per commissionem ejusdem numero peccati. Respondetur primo id esse im-pertinens, quia hic non agimus de reditu peccati ex nova commissione, sed ex vi præcedentis, quæ remissa fuit. Et deinde, licet in aliis actionibus miraculose fieri possit, ut ea-dem numero redeat, tamen in actionibus peccaminosis illud miraculum nec necessarium, nec conveniens est, nec videtur decens divinam bonitatem. Et præterea, illo posito, quamvis actio illa physice esset eadem, tamen moraliter illa actio, his repetita, quoad injuriā et demeritum perinde se haberet, ac duo peccata numero distincta.

12. *Solvitur prima confirmatio.* — *Solvitur secunda.* — Ad primam confirmationem negatur similitudo, quia gratia per poenitentiam data non infunditur ut absolute perpetuo duratura, sed quantum est ex parte Dei — parte vero hominis, quandiu non posuerit obicem conservationi ejus; hoc autem obstaculo posito, Deus ipse potest suspendere suum influxum, et potest esse auctor privationis gratiæ, quæ, secundum se sumpta, poena quedam est. Similiter ad secundam confirmationem negatur similitudo, quia merita non prorsus delentur per peccatum subsequens, sed manent in acceptatione divina; peccatumque so-lum impedit, quandiu est, effectus eorum, ut infra latius dicetur.

SECTIO II.

Utrum peccata remissa, propter peccatum subse-quens redeant, saltem quoad poenam.

1. Duobus modis intelligi potest poenam peccati remissi redire: primo materialiter

tantum, secundo formaliter. Formaliter dico redire, si eadem poena propter illudmet peccatum, quod remissum fuit, imponatur; ma-terialiter autem erit, si eadem quidem poena inferatur, non tamen propter illud peccatum, nee cum habitudine ad illud, sed propter aliud simile, vel aequivalens. Et quoniam peccato respondet et poena damni, et poena sensus, de utraque hoc queri potest.

Nec poenam damni, neque sensus posse redire formaliter. Assertio 1.

2. Primo ergo manifestum est ex dictis, neutram ex illis poenis formaliter redire. Hæc est communis sententia Theologorum cum D. Thom. hic, et in 4, d. 22, quos cum aliis retuli sectione præcedenti. Et locus Gelasii, quem ibi adduxi, hoc formaliter probat, ut notavi. Locus etiam, quem D. Thom. art. 1 affert ex Augustino, optimus est; reperitur autem apud Prosperum in responsione 2 ad Objectiones Gallorum: *Qui recedit (inquit) a Christo, et alienus a gratia finit hanc vitam, quid nisi in perditionem cadit? sed non in quod remissum est, recidit, nec in originali peccato damnabitur; qui tamen propter postrema cri-mina ea morte afficietur, quæ ei propter illa, que dimissa sunt, debebatur.* Quæ ultima verba attingunt secundam partem dubitationis statim tractandæ. Et referuntur etiam a Gratiano, de Pœnit., d. 4, c. Qui recedit. Omnia denique, que ex Scriptura adduximus, hanc etiam veritatem confirmant; nam expressius loquuntur de poena, quam de culpa: Deum enim recordari peccatorum, metaphorice idem significat, quod illa punire; promittit autem Deus perpetuam oblivionem eorum peccatorum, quæ semel per poenitentiam remisit, Ezech. 18: *Non recordabuntur amplius.* Quamvis enim Medina contendat illa verba non magis probare de poena peccatorum, quam alia similia de pœmio justorum, et ex vi et formalitate verborum ita appareat, tamen ex materia subjecta satis intelligitur diversum esse sensum verborum, ut supra tactum est, et latius sectione sequenti.

3. *Locus Nahum 1 expenditur.* — Afferri etiam solent ad hoc confirmandum verba Nahum 1: *Deus non judicabit bis in idipsum;* ita enim referunt hunc locum Scholastici, et ad hoc confirmandum illo utuntur. Tamen apud Septuaginta non ita legitur, sed: *Non vindicabit bis in idipsum in tribulatione.* Et sic nullam vim habere videtur hoc testimonium; quia Deus non vindicabit peccata, quæ

remisit, et ideo, licet postea ea puniat, non bis ea vindicabit. Et adhuc juxta vulgatim lectionem minus videtur probare hoc testimonium, scilicet: *Non consurget duplex tribulatio.* Et ad litteram intelligitur de populo Judaico, quem Deus afflixerat, tradendo po-testati Assyriorum decem tribus; illis autem verbis promittit non permissurum secundam tribulationem, nimis, quod aliae duas tri-bus darentur in manus Sennacherib et Assy-riorum. Nihilominus tamen, quamvis ad litteram ibi non sit sermo de punitione pecca-torum, præsertim in alia vita, hic locus con-temnendus non est. Nam D. Hieronym. illum interpretatur de punitione peccatorum, con-siderans magis spiritum, et rationem illorum verborum, quam corticem litteræ. Et (quod amplius est) D. Cyprian., in serm. de Passio-ne Domini, illa verba accommodat ad rem, de qua tractamus, dicens, *eos, qui ritæ sue quocunque articulo temporis veri sunt judices, non iterum judicari; quia, cum judicis et tor-toris vices, sibi non parcens, peccator assu-mit, semel ipsum persecutus, dum confessionem confusione honorat, holocausti hujus incensio in conspectu Dei veniam impetrat.* Et subdit: *Non enim bis in idipsum judicat Deus; sed impenitentes ipse judicat et dannat; pœnitentes vero, quia a se ipsis suscipit judicatos, absolvit; neque judicio, quod pœnitentie ha-manæ severitas protulit, aliquid justitiae ce-lestis apponit.* Ubi Cyprianus, sequens lec-tionem Septuaginta, perinde reputat dicere: *Non judicabit, ac, non vindicabit, quia sermo est de judicio vindicative justitiae; deinde pro eodem reputat, vindicare Deum, et accep-tare vindictam, vel satisfactionem a pecca-tore assumptam et oblatam, et propter illam remittere culpam et poenam æternam, com-mutando illam in temporalem, vel hanc etiam remittendo, si peccator pro illa satisfaciat.* Postquam ergo Deus hanc vindictam qualem-cunque sumpsit, et illa contentus fuit, remit-tendo, et quasi definitivam sententiam in illa causa proferendo, non iterum judicat in idip-sum, ut puniat hominem propter eadem peccata, quæ semel remisit. Hac ergo ratione probabiliter potest accommodari locus ille.

4. *Ratio a priori assertionis.* — *Objectio.* — *Enodatur.* — Ratio tamen a priori est su-pra tacta, quia Deus non potest retractare suam voluntatem, neque agere contra ab-solutum suum decretum; sed per priorem re-missionem abstulit simpliciter et absolute de-bitum poenæ; ergo non potest eadem poena

formaliter, id est, propter eadem peccata redire. Quod amplius declaratur in hunc modum. Nam licet Deus possit illud malum, quod est pena, homini inferre, nullo supposito debito ex parte hominis, tamen sub ratione penæ non potest, nisi supponatur debitum; at vero, ablata culpa, ablatum est debitum, quia homo non est debitor penæ, nisi propter culpam; ergo non potest redire illa pena formaliter, nisi redeat debitum; quod tamen ostensum est non redire. Dices: pena temporalis, quæ post peccatum remissum relinquitur, iterum fit æterna per subsequens peccatum mortale, quia nunquam homo pro illa satisfacit, si in tali peccato moriatur, juxta probabilem sententiam D. Thom. et aliorum; ergo propter subsequens peccatum reddit æterna pena, quæ remissa fuerat. Respondetur, dato antecedente, ex parte Dei nullam novam penam imponi ob peccatum prius commissum, sed ipsum hominem peccando se constitutere in eo statu, in quo non possit satisfacere, nec satispati; et inde consequi, ut, quandiu ille status durat, duret pena. Unde ulterius dicitur, quando remittitur peccatum mortale, non omnino absolute ac definite commutari penam æternam in temporalem, sed ea lege et conditione, ut talis pena in statu gratiae persolvatur, et alioqui tandiu quis indigne patiatur illam, quandiu digne non satisfecerit; et ideo nihil quod remissum fuerat, reddit, sed, quia non impletur conditio, sub qua talis pena temporalis facta est, ideo veluti ad priorem statum homo revertitur.

5. *Alia objectio.* — *Solvitur.* — Dices: ergo potuisset tota pena damni et sensus sub ea conditione remitti, ut si homo iterum peccet, puniatur propter propria peccata, ac si remissa non fuissent. Respondeo, de potentia absoluta nullam in hoc apparere contradictionem. In quo bene senserunt Scotus, Gabriel et alii. Tamen de lege non ita fit, sed absolute remittitur pena simul cum culpa, quantum ad illum reatum, qui cum illa tollitur; qua remissione facta, fieri non potest, ut idem reatus formaliter redeat, quia jam homo non est reus illius penæ, absolute, et absque ulla conditione, et ideo non potest iterum constitui debitor, nisi per propriam actionem et culpam; hoc enim debitum penæ non potest mere ab extrinseco provenire.

7. *Testimonis Scripturae satisfit.* — Respondetur primum in illis locis non esse ser-

Objiciuntur nonnulla loca Scripturæ et Patrum, et ratio.

6. Circa hanc vero doctrinam nonnullæ objectiones solvendæ supersunt. Prima sumitur ex nonnullis locutionibus sacrae Scripturæ, in quibus Deus dicitur recordari peccatorum, quorum prius oblitus fuerat, 3 Regum 17: *Quid mihi, et tibi, vir Dei? reversus es ad me, ut memorentur iniquitates meæ.* Et Psal. 180: *In memoriam redeat iniquitas patrum ejus.* Per hanc autem metaphoram significari videtur, Deum punire peccata, quæ remiserat; nam obliisci peccatorum, nihil aliud est quam ea remittere; recordari ergo illorum, est punire; si autem Deus hoc aliquando facit, et falsum est illud esse impossibile, et verisimile est maxime id facere propter subsequens peccatum. Facit etiam illud Psal. 37: *Putruerunt, et corruptæ sunt cicatrices meæ a facie insipientiæ meæ.* Ubi per cicatrices significari videntur peccata remissa, quæ putrescere et corrupti dicuntur a facie insipientiæ, quando propter peccatum subsequens ad penam æternam impunitantur. Quod significavit ibi Glossa interlinealis circa præcedentia verba: *Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, dicens: Quia plane per baptismum sanatae computruerunt, et jam peccato consentit.* Secundo objiciuntur nonnullæ locutiones Sanctorum, quæ congerit Gratianus, de Pœnitentia, d. 4, c. 1, usque ad 7, et Magister in 4, d. 22. Tertio objici potest ratio, quia non repugnat peccatum redire integre, etiam quoad pœnam æternam; sed non est revelatum, neque sufficiendi ratione convincitur, non ita remitti de facto peccata, quin pena redeat, posita ingratitudine novi peccati; quin potius hic vide ur melior providentia modus, magisque consentaneus divinæ justitiae; ergo ita potius existandum est. Major supponitur ex dictis. Minor declaratur, quia omnia, quæ Scriptura dicit de remissione harum pœnarum, intelligi possunt sub illa conditione, *si iterum non committatur peccatum;* et rationes factæ non probant remissionem non esse concessam hoc modo, sed omnes supponunt factam esse absolute, et non sub prædicta conditione. Quod vero sit magis consentaneum divinæ justitiae, ex eo appareat, quod hoc modo peccata justius vindicantur; et quia qui Deum offendit, non meretur liberaliorem remissionem.

8. *Explicatur testimonium Ps. 37.* — Ad illa autem verba Psal. 37 respondetur, sine fundamento per cicatrices intelligi peccata remissa; nam ad litteram significantur vulnera peccatorum, ut exponunt Titelmanus, Jansen.; et Genebrard.; et August. etiam legit, *lires, alli tumores, et ulcera,* quæ putrescere dicuntur, quando peccata peccatis adduntur, quæ est summa insipientia. Et retinendo nomen

monem de suppliciis propriis peccatorum, quæ sunt pœnae alterius seculi, sed de pœnis temporalibus hujus vitæ. Nam in illis verbis Psal. 108 est sermo de ea pœna, quæ interdum solet dari filiis propter peccata parentum, quæ pœna tantum temporalis est, ut constat. Deinde, *Deum obliisci peccatorum,* non semper significat remittere illa quoad illam pœnam, vel effectum, respectu cuius dicitur Deus oblitus talium peccatorum, quia scilicet tales pœnam, vel effectum propter illa non operatur; sed significat moram quamdam, seu diuturnam dilationem talis pœnae; existimatur enim jam quasi omnino remissa, et obliterata, quia non executioni mandatur; maxime quando Deus, non obstantibus peccatis, beneficia confert, et patienter agit, ac dissimulat, ut aliis locis Scriptura loquitur. Aliud est ergo positive, ut sic dicam, remittere pœnam, aliud vero non punire. Imo aliquando contingit peccatum esse remissum quoad culpam, et non quoad pœnam temporalem, labore et afflictionem hujus vitæ, licet multo tempore executio differatur. Quando ergo Sancti postulant a Deo ne recordetur præteritorum peccatorum, non postulant, ne puniat peccata jam positive remissa; sed ne pœnam, quam multo tempore distulit, tandem exequatur; nam hoc fortasse facit Deus propter subsequentia peccata; expectat enim, et differt supplicia, ut homines emendentur. Quod si non faciant, vel emendari incipiunt et non perseverent, exequitur Deus hujusmodi pœnam, tam propter præsentia quam propter præterita peccata; quia quoad illam pœnam ea non dimiserat, sed suspenderat. Atque hoc est, quod orabat David, Psal. 78: *Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum.* Hoc etiam modo dicitur Deus interdum punire filios propter peccata parentum, ut significatur in verbis citatis Psal. 108, quia saepè differt hujusmodi supplicia externa, et sensibilia, etiam usque ad posteros, et in eis tandem illa exequitur, præsertim si filii impietatem parentum imitantur, Deut. 5, Ezechielis c. 18, et aliis locis.

9. *R spendetur testimonis Patrum.* — Ad testimonia Sanctorum jam supra ex parte responsum est; multi enim ex illis loquuntur, juxta ea quæ diximus circa parabolam de servo nequam, et præcipue intendunt redire peccatorum pœnam, vel secundum specificam rationem, quia homo incidit in Dei inimicitiam, et amittit gratiam, et fit reus æternæ pœnae; vel intelligent aliquo modo redire secundum gravitatem præsentis peccati, ut Theologi exponunt. Et priorem sensum præcipue indicat Ambrosius, ex quo hæc verba refert Magister supra: *Donate invicem, si alter in alterum peccat, alioquin Deus repeatet dimissu.* Sed hæc non invenitur apud Ambrosium, sed in Glossa interlineali ad Eph. 4, in fine, quæ pie interpretanda sunt aliquo ex dictis modis. Verba autem Ambrosii in hoc loco sunt: *Si Dominus per Filium suum servorum misertus est, quanto magis servi ipsi sui debent invicem misereri, et donare, si alter in alterum peccet?* Hæc præcepta ejus sunt, qui miseratus est; qui, si in his contemptus fuerit, sine dubio revocabit sententiam. Et ita interpretatur parabolam Matt. 18. Revocare autem sententiam, in rigore nihil aliud est, quam justitiam prius collatam auferre. Ali quando vero loquuntur Patres, juxta phrasim Scripturæ proxime declaratam de reditu peccatorum quoad pœnam, non quidem dimissam, sed suspensam, nondumque executioni mandatam. Quomodo dicit Augustinus citatus a Gratiano sup., c. 1, ex Enarrat. in Psal. 108, si Judas non fuisse puniendum propter peccata parentum, et sua; quod intelligendum est de pœna

aliqua hujus vitæ, ut diximus, vel etiam quoad aliquam desertionem, vel denegationem specialis auxili gratiæ; nam ad hunc etiam puniendi modum interdum haec poena extenditur.

10. Quorundam ad rationem responsio. — Ad tertium, quidam propterea putant omnino repugnare penam (præsertim æternam) remitti, ita ut redeat propter eamdem culpm; et rationem ejus in hoc constituunt, quod homo, quando justificatur, satisfacti sufficienter Deo pro culpa et pena æterna, et ideo per condignam satisfactionem se liberat a debito pœnæ; ideoque redire non potest idem debitum, sed solum aliud simile contrahi per novum peccatum. Quod si quis dicat hoc verum esse de justificatione prout nunc fit, respondent idem esse de qualibet possibili, quia vel per illam non fit vera remissio peccati, et consequenter neque est vera justificatio; vel, si est hujusmodi, necessario mutatur homo intrinsece, et ex debitore fit non debitor pœnæ, quia repugnat peccatum esse ablatum, et manere debitorem ejusdem pœnæ. Et declaratur in hunc modum, nam, si fieri potest ut per peccatum subsequens redeat reatus ejusdem pœnæ æternæ, ergo de facto redit, esto Deus ex misericordia nolit hominem punire propter peccatum præteritum. Aliud est enim hominem esse dignum pœna, aliud vero Deum illam exequi, et potest esse illud prius sine posteriori; dignitas ergo nunc redibit, quamvis non redeat pœna; quod satis absurdum est. Hæc autem sequela probatur, quia vel peccatum subsequens est sufficiens, ut homo efficiatur dignus tota pœna præteriorum peccatorum, vel non; si non, impossibile est ut illa pœna redeat sub ratione pœnæ, quia sine pœnæ dignitate non potest pœna infligi, licet inferatur totum malum, quod posset esse pœna. Si autem peccatum subsequens est sufficiens ad constituendum hominem dignum tota illa pœna, id non habet ex Deo, ut sic dicam, sed ex natura præcedentium peccatorum, quæ constituunt hominem in tali statu et dignitate; ergo idem nunc efficient.

11. Impugnatur solutio. — Hæc vero ratio et doctrina, sic declarata, multa supponit falsa fundamenta. Unum est, justificationem fieri per condignam satisfactionem pro culpa et pena æterna ex parte peccatoris; de quo multa dixi in superioribus, et in 1 tom. 3 part., et ideo non immoror. Aliud, quod virtute supponitur, licet non exprimatur, est, contritio-

nem, tantam ex se habere vim ad tollendum reatum pœnæ æternæ simpliciter et absque ulla conditione, ut non possit Deus hunc effectum impedire posita contritione, neque aliter illam pœnam remittere. Quod quidem mirabile est, nam, ut supra argumentabamur, si contritio habet tantam vim, qui fieri potest, ut maneat reatus pœna temporalis? vel, esto maneat, quomodo secunda contritio vi sua totum illud non extinguat? quomodo etiam contritio de peccato veniali non semper delet illud omnino quoad culpam et pœnam? vel potius, quomodo contritio, quam habet anima discedens cum peccatis venialibus, in primo instanti separationis a corpore ita remittit culpam veniale, ut tamen reatus pœna non solum non tollat, verum etiam nec minuat?

12. Atque hæc argumenta ostendunt etiam falsum esse aliud principium ibi insinuatum, idem esse, manere dignum pœna, et manere in peccato; nam anima in primo instanti separationis a corpore non manet in peccato, et tamen manet digna eadem pœna pro culpa veniali remissa. Potest ergo manere homo dignus eadem pœna propter peccatum præteritum jam remissum quoad culpam; ergo eadem ratione posset redire dignitas pœnæ, licet non redire eadem culpa, quantum est ex vi identitatis, vel distinctionis harum rationum. Præterea quando peccati remissio fit sine contritione, per solam attritionem, vel etiam si fieret (prout posset) per solam infusionem habituum, tunc dici non potest reatus pœnæ tolli per condignam satisfactionem, seu solutionem; cur ergo non posset Deus tunc non remittere absolute pœnam, etiam æternam, sed tantum sub conditione? Dicere enim, Deum ita remittere, ac si intercessisset satisfactio, non satis est, nisi ratio reddatur, cur necessario ita remittat; nam quod possit absolute remittere non est dubium: tamen cum illa remissio sit mere liberalis, nihil est, quod necessario divinam voluntatem determinet, ut absolute remittat, et non sub conditione.

13. Replica solvit. — Dici potest, ipsammet gratiæ naturam determinare ad absolutam remissionem. Sed hoc etiam dicitur sine fundamento in ordine ad potentiam absolutam, et maxime quoad remissionem pœnæ. Nam, licet daremus (quod non concedimus) gratiam habitualem ita excludere culpam mortalem, ut non possit esse simul cum illa, etiam de potentia absoluta, nihilominus de reatu pœnæ æternæ quasi conditionato, id

non videtur verisimile, cum talis reatus pœnæ non excludat veram sanctitatem et intrinsecam rectitudinem, et dignitatem vite æternæ secundum præsentem justitiam, et consecutionem ejus, si homo in ea perseveraverit. Denique si homo conditus in puris naturalibus Deum offenderet, posset aliquo medio illi statui accommodato veniam illius peccati a Deo liberaliter obtinere; tunc autem, nec condigne Deo satisfaceret, nec gratiam infusam reciperet; cur ergo non posset tolli culpa absque pœna, vel saltem sine absoluta remissione ejus, cum sola conditionata?

14. Vera solutio de potentia absoluta. — Dico ergo, de potentia Dei absoluta hoc non repugnare, etiam supposita justificatione per infusionem gratiæ supernaturalis. Circa quam solum adverto, quod supra, disp. 3, sect. 4, notavi, pœnam æternam, quæ nunc destinata est damnatis, habere quandam intrinsecam repugnantiam cum gratia justificationis, quæ nunc conceditur in remissione peccatorum; et ideo ex natura talis gratiæ intrinsece sequi exclusionem illius pœnæ æternæ secundum præsentem justitiam; ita ut intrinsece repugnet ut homo, sic justificatus, ordinatus maneat ad illam pœnam æternam in sensu composito, ut sic dicam, id est, ut eam sustineat, etiamsi in illa justitia moraliter perseveret. Rursus, quia ipsa gratia natura sua reddit hominem acceptabilem ad vitam æternam, et dignum illa, ideo etiam est connaturale tali gratiæ, et ex natura rei illi debitum, ut excludat reatum, seu ordinationem ad quacunque pœnam æternam, stante et perseverante ipsa gratia, quia nulla pœna æterna esse potest simul cum vita æterna. Nihilominus tamen de absoluta potentia posset Deus non ordinare hominem sic justificatum ad vitam æternam cum effectu consequendam, ut per se constat. Et consequenter posset remittendo culpam mortalem non remittere omnem pœnam æternam, sed relinquere, verbi gratia, perpetuam parentiam visionis beatæ, quia, ut supra dixi, in hoc nulla est repugnantia, neque enim hoc opponitur sanctitatib; quam gratia confert, ita ut illum formaliter destruat. Ulterius etiam posset Deus, quamvis secundum præsentem justitiam remittat pœnam æternam cujuscunq; rationis, nihilominus non remittere absolute, sed sub illa conditione: *Nisi me iterum offendas*; quia hoc etiam non repugnat formaliter sanctitatib; gratiæ, neque alicui attributo divino, neque aliunde ostendi potest implicatio contradictionis.

Qualis pœna materialiter redeat. Assertio secunda.

16. Secundo, quod attinet ad materialem redditum ejusdem pœnæ, certum, est aliquando redire eamdem, vel potius similem pœnam, et aliquo modo dissimilem. Hoc facile declaratur in pœna sensus; eadem enim secundum speciem respondet vel omnibus, vel pluribus peccatis mortalibus; omnia enim illa puniuntur pœna ignis, que quidem ejusdem rationis est, quantum ex proximo instrumento, et aliis circumstantiis colligi potest utrum enim ille ignis actiones et afflictiones diversas specie inferre possit, incertum est. Sunt etiam in inferno aliæ pœnæ sensibiles,